

"לבניינה של תורה" – חלק רעג

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

"המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה"

"על זה היה דוה לבנו"

"יום גבר האויב ותבקע העיר" – ביום זה מתחילים ימי "שלושת השבועות", הלוא הם ימי בין המצרים."

יודעים אנו ששכינה לא זזה מאצל הכותל המערבי, כמו שאמרו חז"ל¹. מאידך גיסא, ידוע לכולנו שבימים אלו ניטשת מערכה גדולה בתוך עם ישראל אודות הרעיון המכונה 'מתווה הכותל'. אני הייתי מחדד יותר שהמערכה סבה על קדושת הכותל. מערכה זו, שהינה מערכה פנים-ישראלית, מתפרצת חוצה לעולם הרחב, עד כדי כך שיש המעזים להכריז שהכותל המערבי או רחבת הכותל אינם שייכים לנו².

אנו, שומרי התורה והמסורה, ננהג במשך שלושת השבועות הבאים המתחילים מיממה זו את ענייני הצער והתענית, כפי שההלכה מחייב אותנו. על ידי כך נתחבר יותר אל עניינם של השכינה והכותל המערבי. אכן, ישנה אפשרות – שיש בה מן האמת והמחויב – לעסוק רק בצדדים ההלכתיים המעשיים הנוגעים לדבר, באסור ובמותר. אולם כעת נרחיב יותר בנוגע לנשמה של הדברים, שאף לה עלינו להקדיש מחשבה, זמן וייחוד הלב.

"על אלה חשבו עינינו"

הגמרא במסכת בבא בתרא³ מספרת: "כשחרב הבית בשנייה" – הרי הצום ביום זה הינו בשל בקיעת העיר בבית שני⁴ – "רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ולא לשתות יין", היו צדיקים בישראל שחשו שאכן נותרו בחיים אך אין הם מסוגלים לאכול בשר או לשתות יין. "נטפל להם רבי יהושע, אמר להם: בני מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין?" השיבו לו אותם בעלי מדרגה: "נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל!?", הלוא הבשר מזכיר לנו את בשר קרבנות השלמים, אשר מכוח אכילת מצווה זו היה מותר לאכול גם בשר חולין מחוץ בעזרה, כנאמר בפרשת שחטי חוק⁵, כיצד אם כן נוכל כעת לאכול בשר? "נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל!?", כל היינות שבעולם, היינו כל הברכה שבעולם, הלוא באה מכוחו של ניסוך היין על המזבח, עתה משבטל כיצד נוכל לשתות יין? כך סברו אותם בעלי מדרגה.

"אמר להם: אם כך," למה דווקא בשר ויין? גם "לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! – אפשר בפירות. – פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים! – אפשר בפירות אחרים". לבסוף אמר להם: "מים

הלוואי שנזכה
להגיע לידי
בכי על
החורבן, לוואי
ולא נצטרך,
אך כל עוד
החורבן עומד
בעינו ראוי לנו
להיות מאלה
הדואגים
ומצירים עליו.

³ בבא בתרא דף ס, עמוד ב

⁴ תענית דף כח, עמוד ב

⁵ דברים, פרק יב, פסוק כא. עיי"ש ברמב"ן.

¹ שמות רבה, פרשה ב, סימן ב

² הוונה להחלטת אונסק"ו, המגדירה את הכותל המערבי כ"אתר מורשת פלסטיני".

מועט... עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט". גם כאשר השמחה שורה בביתו של אדם היא מהולה בצער על כך שהבית הגדול והקדוש עדיין איננו בנוי.

כנראה שהפרושין סברו שמכיוון שחרב ה"עיני וליבי" של כלל ישראל, בית המקדש, זוהי מציאות של כעין מוות, זהו חורבן, למרות ששכינה עדיין נותרה לשרות בכותל המערבי. אם כן, סברו, עלינו לצמצם את כוחות החיים עד למעט ההכרחי. הרי במציאות שכזו כלל לא שייך לחיות. כיצד ניתן לחיות בלא לחיות, כיצד ניתן לחיות בלי לב? ממילא עלינו להיות במצב תמידי של אבלות עד שבורא עולם יחוס עלינו ויגיד 'די' לגלותנו. אמנם, משמע שרבי יהושע אינו חולק עליהם לחלוטין לגבי עצם הרעיון, אלא שהוא מוכיח להם שאין נכון לנהוג כך, שהלוא לא ניתן להישאר לעולם במצב זה. חז"ל שיערו את הניתן להורות לפרט או לכלל את שאינו ניתן, כעין מטבע לשונו של ה"חזון איש"⁹: "שכל גזירת חכמים בפלס שקלוח, ואי אפשר להכביד על הציבור".

"מהרה יבנה בית המקדש"

נראה שיש לבאר עומק נוסף בדברי רבי יהושע. אמרו חז"ל¹⁰: "הייתה כאלמנה" – ולא אלמנה". בטוחים אנו שיום יבוא והקב"ה ישוב לשכון באוהלנו כמאז, ושכינה תחזור להופיע במלואה במקום המקדש, בהר בית ה'. בטוחים אנו שיום יבוא והבית ייבנה בהר הניצב ממולנו.

בניין בית המקדש הוא מושג ריאלי, בית המקדש ייבנה בעולם זה כפי שאנו מכירים

⁹ אורח חיים-מועד, הלכות קריאת שמע, סימן טז, אות ה, ד"ה ובשיעור. ע"ע בדבריו שם, הלכות שבת, סימן נו, אות ד: "וכל שבותין שתיקנו חכמים הוא לעשות משמרת ושקלו בפלס מה להתיר ומה לאסור".

¹⁰ סנהדרין, דף קד, עמוד א; איכה רבה, פרשה א, סימן ג: "היתה כאלמנה" – אמר רב יהודה אמר רב: כאלמנה ולא אלמנה ממש, אלא כאישה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה".

לא נשתה שכבר בטל ניסוך המזבח! שתקו", לזאת לא היה מענה בפיהם. "אמר להן: בני, בואו ואומר לכם": רבי יהושע מלמדנו את הנוסחה לאבל הנכון והראוי: מחד גיסא, "להתאבל כל עיקר אי אפשר – שכבר נגזרה גזרה", איך אפשר שלא להתאבל על שחרב ביתנו, עליו נאמר: "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם פֶּלַח הַיָּמִים"? מקום המקדש הוא כעין העיניים והלב של עם ישראל! אבל מאידך גיסא, "ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר" – בהקשר הפרטי ישנו איסור להתאבל יותר מדאי, לכן חכמים תיקנו שיעור לימי האבלות, ומכאן ואילך יש איסור לעבור את המידה⁸. כך גם בהקשר הלאומי. לכן, מלמדנו רבי יהושע ש"להתאבל יותר מדאי אי אפשר".

אולם, אם נדייק יותר ניווכח כי לא משמע כך מדברי רבי יהושע. לכאורה מדבריו משמע שעקרונית אכן היה ראוי להתאבל רבות, משום שהטעם שנוקט רבי יהושע הוא "שאינן גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה". אמנם לבכי על מת יש גבול, אבל בנוגע להתאבלות על החורבן היה מקום להתאבלות רבה יותר. אם כן, אומר רבי יהושע לפרושין: אכן, יש אמת בדבריכם, אולם אין זה עניין פרטי. זהו עניין של חיוב על פי ההלכה הנוגעת לכל האומה, ולא נכון לגזור גזירה אלא אם כן רוב הציבור יכול לעמוד בה. "אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר

⁶ מלכים א, פרק ט, פסוק ג

⁷ עי' איכה רבה, פתיחתא טז: "כי נגע עד לבך" – זה בית המקדש כמד"א: "והיו עיני ולבי שם כל הימים", עיי"ש ביפה קול. ע"ע שם משמואל, חנוכה, שנת תרע"ז, ליל ב: "כי המקדש הוא המאחד את כל ישראל, כמו הלב שמאחד את אברי האדם. וישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמיים. ולעומת התאחדות לב ישראל למטה לאביהן שבשמיים, מעורר כן למעלה ונתקיים 'והיו עיני ולבי שם'".

⁸ עי' מועד קטן, דף כז, עמוד ב: "אל תבכו למת" – יותר מדאי, ואל תנדו לו' – יותר מכשיעור. הא כיצד? שלשה ימים – לבכי, ושבעה – להספד, ושלישים – לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך – אמר הקדוש ברוך הוא: אי אתם רחמנים בו יותר ממני". נפסק בשלוחן ערוך, יורה דעה, סימן שצד, סעיף א.

ודואג על חורבן בית המקדש”. האם הוא כתב לשון זו גם בהקשר אחר? האם הוא כתב 'ראוי שאדם ייטול לולב?' הרי שם זהו חיוב, ואילו כאן נקט המחבר לשון 'ראוי!' עוד יש לשאול מדוע נקט דווקא 'רא שמיים', וכי לאדם רגיל לא ראוי ש"יהיה מיצר ודואג על חורבן בית המקדש"?

ודאי שדברי המחבר מיוסדים על דברי הגמרא שהזכרנו לעיל. הלוא לנו בדורנו מאוד קשה לחוש את אבלות החורבן. הרי, עם יד על הלב, מה חסר לנו? ברוך ה', רוב טובה וחסד אלקי סובבים אותנו – בית מדרש הדור, ירושלים בנויה, מדינה מפותחת. עד כמה מפריע לנו חסרוננו של בית-המקדש? הכרתי יהודי שחי את עניין המקדש, על כך סבבו כל חייו. שמו היה הרב יוסף לייב זוסמן זצ"ל. הרב זוסמן היה גדול תלמידיו של הרב חרל"פ זצ"ל ועוד הכיר ולמד לפני מרן הרב זצ"ל. רבים היו הסיפורים בפיו על דמויות הוד אלו. במשך כחמש עשרה שנה זכינו להסיעו לכותל המערבי לאמירת "תיקון חצות". גם כאשר נחתו טילים בימי "מלחמת המפרץ", ואיש לא העז להלך ברחובות, הוא לא ויתר על כך שאסיע אותו לכותל והיה מגיע בכל לילה לקונן ב"תיקון חצות". הוא היה יושב על הרצפה ובוכה (ניתן להשיג את ההקלטות המתעדות זאת) והייתי עומד מאחוריו פעמים רבות ומתבונן בו בכדי לראות יהודי הבוכה על חורבן בית מקדשנו כאילו מתו מוטל לפניו, לא עלינו. זה היה עניינו – לבכות על צער השכינה¹³.

האם אפשרי להגיע לדרגה זו? כנראה שכן, ייתכן ויש בינינו כאלה המצויים בדרגה זו. הרב הדרי סיפר לנו שיום אחד הגיע כדרכו השכם בבוקר לבית-המדרש החשוך ומצא

אותו. מציאות זו של בניין בית המקדש אינה כעין המציאות של תחיית המתים, הכוללת שינוי כל סדרי בראשית. הליך זה הינו דבר מציאותי וודאי שיתרחש, אלא שאיננו יודעים אימתי. עלינו להאמין שעקרונות הדבר יכול להתקיים גם היום, אלא שלעת עתה באופן זמני קיימת השאלה כיצד להתמודד עד שיבוא יום זה. מלמדנו רבי יהושע שמידת ההתאבלות הנכונה היא באופן שהחיים יוכלו להמשיך כראוי במלוא עוצמתם וכוחם, מתוך ידיעה ודאית שעם ישראל ייגאל וייבנה המקדש. אך עד עתיד גדול זה עלינו לחוש את כאב האובדן. זוהי הדרך הנכונה עבור כלל בית ישראל.

“שיהא מיצר ודואג”

חושבני שאנו שרויים בתחושה ההפוכה לחלוטין מזו שליוותה את אותם הפרושים. עבורנו כלל אינה קיימת השאלה שהטרידה אותם. להפך, קשה לנו עם מעט מנהגי האבלות הנדרשים מאיתנו במשך 'שלושת השבועות'. פעמים רבות כבר אמרתי שלמנהגי אבלות רבים, אפילו לאלה הנוהגים דווקא בתשעת הימים, ניתן למצוא פיתרון. אך קיום אחד מהם הינו קשה מאוד, בפרט לצעירים, והוא שלא לשמוע מוסיקה. ממילא מתחילים הויכוחים על אופני היתר שונים. זוהי תופעה כואבת. הרי ישנו ביטוי המופיע ב"תוספות" במספר מקומות¹¹: "כדאי הוא בית א-לקינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה!" אנו כל כך שקועים בַרצון להמשיך את זרימת החיים עד שאפילו קומץ דיני האבלות שנותר לנו מכביד עלינו.

ה"שולחן ערוך" כותב בלשון מיוחדת בתחילת "אורח חיים"¹²: "ראוי לכל ירא שמיים שיהא מיצר

¹¹ תוספות, שבת, דף קיא, עמוד א, ד"ה טובלין; תוספות, ביצה, דף יח, עמוד ב, ד"ה הדר. על פי גמרא תענית, דף יג, עמוד א. ע"ע משנה ברוה סימן תקנד, סעיף קטן נא: "וכדאי הוא בית אלקינו להצטער על חורבנו על כל פנים יום אחד בשנה"

¹² סימן א, סעיף ג

"ראו את ירושלים בנויה לתלפיות, ראו אלו דברים חדישים יש בירושלים! נפלא! מדוע, אם כן, יש להתפלל ולירושלים עירך ברחמים תשוב?" מדוע לכנות את ירושלים: 'העיר הקבילה והתרבה והפזויה והשוממה'?"¹⁴

כך כותב הרב: "איך יתפלל על בניין ירושלים, והתפילה היא דווקא מקירות הלב כשמרגיש שהוא חסר בדבר?", אם איננו יודעים מה אנו חסרים כיצד נתפלל עליו מקירות ליבנו? ממשיך הרב ואומר שגם לא יוכל לבקש באמת על ביעור האלילים, ב"עלינו לשבח" וכדומה, שהלוא במה הם מפריעים לו? בלשון הרב: "מה יזיק האלילים לאשר עיניו וליבו למלאות כרסו מעדנים? ובהיות ציורי התאוה בלבבו לא ישכיל ולא יבין. על כן, יתחזק האדם ויתחכם ויראה עצה לנפשו, ומאלקי החסד והרחמים, החפץ בשלמותנו... נבקש ונשפוך שיחנו ידריכנו בנתיבתו ויראנו באורו הגדול שנדע ונשכיל מה הוא יתברך דורש מאיתנו ומהו הישר והטוב ללכת בדרכיו". עלינו לבקש מריבוננו של עולם, ב"שמע קולנו" או ב"ירושלים עירך", שנזכה לבקש באמת על בניין ירושלים, שנזכה להרגיש את צער השכינה, שנזכה להיות במדרגה המתוארת ב"שולחן ערוך" ש"ראוי לכל ירא שמים שיהיה מצר ודואג על חורבן בית המקדש!"

"הנה זה עומד אחר פתלנו"

אני מעוניין להוסיף מספר מילים בהיבט המעשי. אומר את דברי בעדינות, כדרכי, והמשכיל יבין יעמיק ויחשוב. העולה מכך הוא קודם לכל שיש להתאמץ להיות במדרגה זו, על גבי זה ישנה חובה ציבורית.

יש שיחשוב לעצמו אם ראוי לו לפי מעלתו האישית למעט בתענוגים בעת הזו, אחר ייבחר ללמוד אגדות החורבן, מדרש רבה על איכה או את נבואות ירמיהו. אולי יש מקום לעסוק בעניינה של ירושלים. אנו כשיבה מחוברים

תלמיד בישיבה, שכיום הוא אברך המתגורר ברובע, בוכה לפנות בוקר ב"תיקון חצות".

ה"באר היטב"¹⁴ מביא בשם האריז"ל שבשלת השבועות יש לומר תיקון חצות, ה"משנה ברורה"¹⁵ מביא זאת ו"לוח ארץ ישראל" מעתיק זאת כמנהג פשוט. איפה אנו עומדים ביחס לדברים? אדבר על עצמי, איני מעוניין לדבר על אחרים, חלילה. בעינינו הלוא זה נראה כעוד איזו מעמסה, הרי הייתי מעדיף ללמוד עוד קצת. גם רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל מתאר ב"הליכות שלמה"¹⁶: "בצעירותי היו כל הציבור אומרים 'תיקון חצות', גם הצעירים, אבל כבר אז היה הדבר נראה אצל חלק מהם כפעולה חיצונית ולא מהרגש אמיתי" – אם כן, לשם מה נגיד "תיקון חצות"? כמה מאיתנו אכן מרגישים? למי מאיתנו החורבן באמת מפריע? – "וכל שכן בזמנינו זה, שגם האווירה שהייתה אז בהרגשת ימי החורבן נתמעטה הרבה". האם בתשעה באב אנו מרגישים וכואבים כיאות? הרי לא מובן מאליו שנצליח בתשעה באב שיהיה אכפת לנו באמת ותרד דמעה מעינינו. לכן, בשנים האחרונות אנו מעוררים על כך שהיה נפלא אם, למרות הדברים שהבאנו, היינו נשארים אחרי מנחה בבית המדרש עוד מספר דקות לומר "תיקון חצות", אולי יעלה בידינו להרגיש קצת את הכאב.

"והכו ללבכם אליך"

הרב זצ"ל בהקדמתו ל"מוסר אביך"¹⁷ אומר שאם אדם אינו מבין כראוי את עניינה של ירושלים לא יוכל לבקש מעומק ליבו "ולירושלים עירך ברחמים תשוב", הרי שכינת ה' בירושלים כלל אינה חסרה עבורו. לא משום שהוא אדם רע, אלא כי הוא כלל אינו מבין את עומק משמעות התפילה. הוא חושב לעצמו:

¹⁴ אורח חיים, סימן תקנא, סעיף קטן מ

¹⁵ סימן תקנא, סעיף קטן קג

¹⁶ בין המצרים, פרק יד, הערה 11

¹⁷ אות ג

¹⁸ מתוך תפילת "נחם" שמוסיפים בתשעה באב

פֶּל הַיָּמִים”, אל השכינה הבוכה אצל הכותל המערבי. כדאי ללכת לכותל לראות את עבודתם של גדולי ישראל בלילה בעת ”תיקון חצות”. אפשר, לדוגמא, להצטרף ל”תיקון חצות” של הרב בניהו שמואלי שליט”א, כדי לטעום מאוויר הפסגות.

בעזרת ה' נזכה להיות במדרגה גבוהה זו, וננהג כראוי לכל ירא שמיים להיות מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, והלוואי שאתחיל מתוך עצמי לתקן.

בעזרת ה', מיד לאחר תפילת מנחה בלי נדר נשב כאן ונאמר ”תיקון חצות”, לפחות ביום זה, ויהיו אף שיגידו במשך כל שלושת השבועות. ירחם ה' שלא נצטרך, אולם ודאי שכל צער מקרב את הבניין השלם²⁰, ובדורנו אף זוהי מדרגה עצומה.

מאד לְעֵנִיין. שמה של ישיבתנו הוא ישיבת ”הכתל”, כנראה כך נגזר משמיים, כמופיע בספר היובל¹⁹. אנו זוכים להיות שותפים ממשיים במאבק על קדושת הכותל בדורנו – הן ב”כותל הקטן” והן ברחבה החדשה אליה מכוון מתווה הכותל. זהו כנראה חלק מתפקידה הרוחני של ישיבת ”הכותל” – להיות חלק מהאחריות על הופעה שלימה יותר של השכינה שלא זזה.

אכן, ישנם בעם ישראל כאלה המעוניינים ללחום, מסיבות אלו ואחרות, בקדושת הכותל ובשמירה על מעמדה הנכון של השכינה שלא זזה מאצל הכותל. הקב”ה ברחמיו מעוררנו שהשכינה זועקת מהכותל, והיא תעיר את העם. ישנם כבר גילויים שסיבוך זה דווקא חודר ומעורר את ההבנה הפנימית והלב של עם ישראל ליחס הנכון לכותל המערבי. אולי אף קצת זנחנו את הכותל ועברנו להר הבית טרם הזמן, עד כדי שישנה תחושה שמי שאינו עולה בהר הוא חריג ומוזר.

אנחנו בעזרת ה' פועלים יחד עם העוסקים במלאכה הגדולה והקדושה הזו של עמידה על קדושת הכותל. ידוע לכולם על פועלו של הרב קוק לפני עשרות שנים בועידת הכותל הבריטית. יום יבוא ויספרו על ישיבת ”הכתל”, שאמנם לא הלכה לוועדות אך הייתה שותפה בעניין. איננו מצטרפים לכך בשביל שיספרו עלינו, אלא כי זו האמת שאנו נדרשים לחוש שאנו משתייכים לישיבה הקרויה על שם הכותל, מוקירה ומייקרת אותו.

במהלך שלשת השבועות האלה נפרסם בכל יום קטע העוסק בעניינו של הכותל, נפתח את נקודת הנשמה שלנו ונעבוד עבודה רוחנית. מתוך כך לא נישאר, חלילה, רק בחיצוניות – לא במעדנים ולא בחסדי ה' שבקיום המדינה וישיבתנו בירושלים – אלא נתמלא בשאיפה אל מדרגת הקודש הפנימית, אל ”עֵינֵי וְלִבֵּי שָׁם

²⁰ עי' ספר הכוזרי, חתימה, אות כז: ”כי ירושלים אָמְנָם תִּבְנֶה כְּשִׁיכְסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָהּ תִּכְלִית הַכֶּסֶף”.

